

URBANA KULTURNA POLITIKA IN URBANA REGENERACIJA NA PRIMERU MARIBORA, NOVE GORICE IN LJUBLJANE

COBISS 1.01

DOI: 10.4312/STZO8532

Izvleček

Avtor v članku predstavi pomen in vlogo urbane kulturne politike ter investicij v kulturno infrastrukturo za urbano regeneracijo in revitalizacijo. V prvem delu prispevka je naveden teoretski okvir urbane regeneracije na osnovi kulture (ang. *culture led urban regeneration*). Še posebno je poudarjen pomen koncepta »ustvarjalno mesto« kot orodja za ekonomsko prestrukturiranje mest. V osrednjem delu članka avtor poda pregled, analizo in vrednotenje ciljev ter ukrepov urbane kulturne politike kot načina za urbano regeneracijo v izbranih slovenskih mestih Maribor, Nova Gorica in Ljubljana. Na osnovi pregleda in analize razvojnih dokumentov in politik ter izvedenih investicij v kulturno infrastrukturo avtor ovrednoti pričakovane učinke na urbano regeneracijo, ekonomsko prestrukturiranje in urbano revitalizacijo določenih urbanih območij. V vseh treh izbranih mestih je kultura prepoznana kot ključni dejavnik in način za urbano regeneracijo. Poglavitni pričakovani učinki investicij v kulturo in kulturno infrastrukturo so revitalizacija degradiranih urbanih območij, razvoj kulturnega turizma, izboljšana podoba mesta in višja kvaliteta bivanja za lokalno prebivalstvo.

Ključne besede: urbana kulturna politika, kulturna infrastruktura, urbana regeneracija, urbana revitalizacija, Maribor, Nova Gorica, Ljubljana

: *Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2,
: SI-1000 Ljubljana, Slovenija
: e-pošta: dejan.rebernik@ff.uni-lj.si
: ORCID: 0000-0001-5037-1115

URBAN CULTURAL POLICY AND URBAN REGENERATION: CASE STUDY OF MARIBOR, NOVA GORICA AND LJUBLJANA

Abstract

The importance of urban cultural policy and investments in cultural infrastructure for urban regeneration and revitalization is presented in the paper. In the first part of the paper the theoretical framework of culture led urban regeneration is presented. The importance of concept of creative city for economic urban regeneration is highlighted. In the central part of the paper the author presents the general overview, analysis and evaluation of the goals and measures of urban cultural policy as a mean for urban regeneration in selected Slovene cities Maribor, Nova Gorica and Ljubljana. Based on analysis of strategic development documents and policies and finished investments in cultural infrastructure an impact on urban regeneration and revitalization of selected urban areas is evaluated. In all selected cities culture is recognized as an essential tool for urban regeneration. Main anticipated effects of investments in cultural infrastructure are revitalization of derelict urban areas, development of cultural tourism, better image of the city and improved quality of life for residents.

Keywords: urban cultural policy, cultural infrastructure, urban regeneration, urban revitalization, Maribor, Nova Gorica, Ljubljana

.....

1 UVOD

Urbana kulturna politika in investicije v kulturno infrastrukturo ter kulturno produkcijo v mestih so že več desetletij prepoznane kot eden izmed najbolj učinkovitih načinov za urbano regeneracijo. Kultura v povezavi s kulturno oziroma kreativno industrijo je od osemdesetih let 20. stoletja dalje postala eden izmed temeljev ekonomskega prestrukturiranja mest v času deindustializacije. V povezavi s tem se na področju urbanih študij in urbane politike uveljavi paradigma ustvarjalno mesto, ki poudarja pomen ustvarjalnih oziroma inovativnih dejavnosti za ekonomski razvoj in prestrukturiranja mest. Urbana regeneracija na osnovi kulture in umetnosti (ang. *culture led urban regeneration*) tako postane poglobitna oblika urbanih razvojnih politik in katalizator ekonomskega prestrukturiranja mest v ZDA in Evropi, postopoma pa tudi drugod. Urbano regeneracijo razumemo kot nabor ukrepov za celovito ekonomsko, socialno in okoljsko preobrazbo mesta v smeri doseganja ciljev trajnostnega urbanega razvoja. Cilji urbane regeneracije so tako spodbujanje ekonomskega razvoja mesta, izboljšana kvaliteta bivanja za lokalno prebivalstvo, socialna pravičnost in vključevanje, revitalizacija degradiranih urbanih območij ter zmanjševanje onesnaževanja

okolja. Urbana revitalizacija pa je fizična, ekonomska in socialna prenova določenih urbanih območij. Hočevar (2000), poudarja da je revitalizacija mestnih središč proces, ki naj nujno poteka na treh ravneh: socialna, fizična in simbolično ambientalna prenova. Pomemben vidik pa je tudi ekonomska prenova, pri kateri gre za poskus, da se v mestnem jedru z raznimi ukrepi spodbuja nastajanje novih, ohranjanje starih ter oživljanje tradicionalnih ekonomskih dejavnosti, ki so že propadle (Rebernik, 2008). Pri fizičnem vidiku revitalizacije govorimo o prenovi grajenih struktur, na primer zgradbe, odprti javni prostori in infrastruktura (Hočevar, 2000). Pri socialnem vidiku revitalizacije je v ospredju vključevanje lokalnega prebivalstva in njegovih potreb v programe prenove. Ob tem pogosto pride do konflikta med interesi kapitala, ki spodbuja gentrifikacijo, in interesi lokalnega prebivalstva. Simbolično ambientalna raven revitalizacije postavlja lokalno kulturo pred globalno. Na ta način se ob prenovi poskrbi za ohranjanje lokalne kulturne identitete ter za simbolno in vizualno estetiko. Ohranjanje lokalne kulturne identitete je v procesu prenove s procesi kulturne globalizacije, gentrifikacije in turistifikacije sicer pogosto ogroženo (Hočevar, 2000).

Tudi slovenska mesta so urbano kulturno politiko prepoznala kot način za urbano regeneracijo in doseganje ciljev trajnostnega urbanega razvoja. To je razvidno iz temeljnih strateških razvojnih dokumentov ter tudi iz dejanskih investicij v kulturno infrastrukturo in kulturno produkcijo v slovenskih mestih. Ob tem je seveda treba poudariti, da je kultura le eden izmed dejavnikov oziroma načinov za urbano regeneracijo in revitalizacijo. Mesta poskušajo urbano regeneracijo spodbujati tudi z razvojem turizma oziroma turistifikacijo, razvojem trajnostne urbane mobilnosti, s posebnim poudarkom na omejevanju dostopa osebnega avtomobilskega prometa v mestna središča ter celovitim urejanjem javnih površin oziroma prostorov. Ob tem je treba poudariti velik pomen javnega prostora kot dejavnika mestne vitalnosti. Ravno v starih mestnih središčih ima javni prostor pomembno vlogo. Mestni trgi, ulice, nabrežja ob rekah in podobno so prostori druženja in naključnega dogajanja, ki daje mestu utrip in privlačnost. Uršič (2008) tako pravi, da javni prostor definira urbanost, le-ta pa se najbolje kaže s prizoriščnostjo in naključnimi dogodki, ki se zgodijo v mestu. A prizoriščnosti je z upadanjem števila dejavnosti in obiskovalcev v mestnih središčih čedalje manj, tako da se pogosto govori o zamiranju mestnega utripa.

Osnovni namen prispevka je pregled, analiza in vrednotenje ciljev ter ukrepov urbane kulturne politike kot načina za urbano regeneracijo in doseganje ciljev trajnostnega urbanega razvoja v izbranih slovenskih mestih. V prispevku so tako na osnovi analize strateških razvojnih dokumentov ter dejanskih investicij v kulturno infrastrukturo ovrednoteni učinki urbane kulturne politike na urbano regeneracijo na primeru treh slovenskih mest: Maribora, Nove Gorice in Ljubljane. V drugem poglavju so predstavljena teoretska izhodišča in izbrani primeri urbane regeneracije na osnovi kulture v svetu, zlasti v ZDA in Zahodni Evropi, v tretjem poglavju pa metodologija dela. V četrtem, osrednjem poglavju članka sta podana analiza in vrednotenje urbane regeneracije na osnovi kulture na primeru prej omenjenih mest. Za navedena mesta

smo se odločili iz različnih razlogov. Nova Gorica je bila izbrana zato, ker se mesto pripravlja na investicije ter organizacijo dogodkov v sklopu naziva Evropska kulturna prestolnica. V sklopu raziskave smo želeli predstaviti in ovrednotiti predvidene učinke naziva Evropska kulturna prestolnica na urbano regeneracijo. Maribor smo izbrali zato, ker je med vsemi slovenskimi mesti doživel najbolj intenzivno deindustrializacijo ter je ravno v kulturi mesto prepoznalo način za urbano regeneracijo. Poleg tega smo želeli tudi v primeru Maribora predstaviti in kritično ovrednotiti učinke naziva Evropska kulturna prestolnica iz leta 2012. Ljubljana je bila izbrana kot mesto, ki je v zadnjih letih v razvoj kulturne infrastrukture investiralo daleč največ sredstev med vsemi slovenskimi mesti, ter mesto z najbolj razvitim kulturnim turizmom ter kulturno industrijo v Sloveniji. V sklepu so navedene ključne ugotovitve in primerjava med proučevanimi mesti.

2 TEORETSKA IZHODIŠČA: URBANA KULTURNA POLITIKA IN URBANA REGENERACIJA

Urbana kulturna politika je v ZDA že v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja postala način za urbano revitalizacijo in ekonomsko prestrukturiranje mest. Ob postopnem zatonu industrije v mestih in prehodu v postindustrijsko družbo sta ravno kultura in kulturna industrija postali eden izmed temeljev nove urbane ekonomije in poglavitni vzvod urbane regeneracije. Kultura, ki je bila do tedaj videna kot strošek in prepuščena zlasti javnemu financiranju, je postopoma postala percipirana kot dejavnik in katalizator ekonomskega razvoja in preobrazbe mest (Grodach, 2017). Od investicij v kulturno infrastrukturo in spodbujanja kulturne produkcije v mestu se je pričakovalo ugodne ekonomske učinke: razvoj kulturnega turizma, razvoj kulturne industrije, izboljšana podoba mesta, privabljanje ustvarjalnih podjetij in posameznikov, izboljšana kvaliteta bivanja za lokalno prebivalstvo, rast cen nepremičnin, revitalizacija degradiranih urbanih območij in gentrifikacija. Govorimo lahko o konceptu regeneracije na osnovi umetnosti (ang. *arts-led regeneration*) oziroma o kulturnem planiranju (ang. *cultural planning*). Koncept kulturnega planiranja zavrača pojmovanje kulture kot proračunskega porabnika javnih sredstev in urbano kulturno politiko, kulturno industrijo, kulturno dediščino, umetniško ustvarjanje in domačo obrt razume kot katalizator ekonomskega razvoja (Grodach, 2017).

V urbanih študijah se oblikuje koncept oziroma paradigma ustvarjalno mesto (ang. *creative city*). Gre za politiko urbanega razvoja, ki poudarja pomen ustvarjalnih oziroma inovativnih dejavnosti in poklicev, ki naj postanejo poglavitno gonilo ekonomskega razvoja in prestrukturiranja mest. Med ustvarjalne dejavnosti se na eni strani uvršča področje znanstvenih in tehnoloških inovacij in na drugi strani umetniško ustvarjanje in kulturno produkcijo. Koncept ustvarjalnega mesta je v svoji biti neoliberalističen: umetnost in kulturo obravnava kot katalizator ekonomskega razvoja

mest, urbana kulturna politika in investicije v kulturo so torej način doseganja ekonomskih ciljev. Ustvarjalno mesto je generator urbanega ekonomskega razvoja in revitalizacije, po mnenju kritikov pa ima tudi številne negativne učinke: povečevanje socialne in ekonomske neenakosti in izključevanja, kulturni elitizem ter pretirana turistifikacija in gentrifikacija posameznih delov mest (Landry, 2008). Ob tem lahko navedemo prispevek slovenskih avtorjev, ki opozarjajo na »pozabljene« vrednote industrijskega mesta, kot so socialna kohezivnost in solidarnost, ki lahko dopolnijo koncept ustvarjalnega mesta (Kozina, Bole, Tiran, 2021).

Koncept ustvarjalnega mesta sta v urbano teorijo uvedla Bianchini in Landry (1995) na primeru urbane regeneracije britanskih mest na osnovi kulture in kulturne industrije. Eden glavnih teoretikov koncepta ustvarjalno mesto Richard Florida (2002a) kot glavni dejavnik razvoja postindustrijskih mest vidi ustvarjalni razred (ang. *creative class*). V ustvarjalni razred uvršča »ustvarjalne poklice« s področja znanosti, raziskovanja, inovacij, kulture, umetnosti, oblikovanja in medijev. »Ustvarjalni razred sestavljajo znanstveniki in inženirji, profesorji, pesniki in arhitekti, in tudi zaposleni v oblikovanju, izobraževanju, umetnosti, glasbi in zabavni industriji, katerih ekonomska funkcija je ustvarjanje novih idej, inovacij in kreativnih vsebin« (Florida, 2002b, str. 34). Florida trdi, da mesta, ki uspejo pritegniti in zadržati ustvarjalni razred, napredujejo, ostala nazadujejo. Za mesta, ki privlačijo ustvarjalni razred, so značilni trije T: talent (visoko izobraženi in talentirani posamezniki), toleranca (liberalne in raznolike skupnosti) in tehnologija (tehnološka infrastruktura, ki je potrebna, da se razvije ustvarjalni potencial) (Florida, 2002b). Teorija ustvarjalnega razreda je doživela številne kritike, med drugim iz ekonomske (povezava med ustvarjalnim razredom in ekonomskim razvojem mest ni bila dokazana) in socialne perspektive (povečevanje socialne neenakosti v ustvarjalnih mestih) (Comunian, 2011). Pratt (2010) na primeru analize britanskih mest ugotavlja, da imajo urbane politike, ki temeljijo na konceptu ustvarjalnega mesta, tako pozitivne kot tudi negativne prostorske, ekonomske ter socialne učinke.

Urbana regeneracija, povezana s kulturo, je tako postala ena izmed najbolj uveljavljenih in uporabljenih oblik urbanih politik. Urbana regeneracija, povezana s kulturo, je iz zanimive alternative najprej zrasla v politiko urbanega razvoja, nato pa v osrednjo strategijo v vse večjem številu mest in regij po svetu (Garcia, 2004, str. 315). Pri tem je ključen odnos med kulturo in gospodarstvom, ki se postopoma vse bolj zblížujeta. Bianchini (1999, cit. po Garcia, 2004) pri tem loči tri obdobja: (1) petdeseta in šestdeseta leta označuje kot »obdobje obnove«, ko je kultura nasprotna sfera materialni produkciji in gospodarstvu, (2) sedemdeseta in osemdeseta leta poimenuje »obdobje participacije«, ko je kultura dejavnik politične in socialne participacije, (3) od sredine osemdesetih let dalje se v »obdobju trženja« uveljavi razumevanje kulture kot orodja za ekonomsko urbano regeneracijo. Povezovanje urbane kulturne politike, urbane revitalizacije in ekonomskega razvoja lahko torej označimo kot obdobje mestnega trženja (»city marketing«). Osnovni

namen takšnega mestnega trženja je kreiranje prepoznavne blagovne znamke in turistične destinacije (Garcia, 2004).

V Evropi se je pojmovanje urbane kulturne politike kot dejavnika ekonomskega razvoja mest začelo uveljavljati v sredini osemdesetih let (Garcia, 2004). Kong (2000) definira štiri značilnosti tako imenovane »kulturne ekonomske politike«: investicije v infrastrukturo za kulturno produkcijo, investicije v paradne in ikonične kulturne projekte in dogodke (ang. *flagship cultural projects*), urejanje in oživljanje urbanih javnih prostorov in javno-zasebno partnerstvo na področju kulturne infrastrukture. Evans (2005) pri tem loči tri oblike oziroma modele urbane regeneracije, povezane s kulturo. V prvem primeru lahko govorimo o regeneraciji, ki jo vodi kultura (ang. *culture-led regeneration*). Kultura je razumljena kot poglavitni, ključni in edinstveni katalizator urbane regeneracije. Najbolj očiten primer so investicije v paradne kulturne inštitucije. Drugi model Evans poimenuje kulturna regeneracija (ang. *cultural regeneration*), pri kateri je kultura sestavni del ekonomskih, socialnih ali okoljskih razvojnih strategij. Ta model je tesno povezan s konceptom urbane politike »ustvarjalno mesto«. V tretjem modelu, imenovanem kultura in regeneracija (ang. *culture and regeneration*), kultura ni vključena v začetni fazi oblikovanja strategije urbanega razvoja in se pojavi pozneje ter v samo določenih delih ali fazah projekta. Gre za manjše kulturne projekte, pri katerih je kultura naknadno dodana v razvojno strategijo mesta. Primeri politik urbanega razvoja na osnovi kulture (ang. *culture led urban development*) in ustvarjalnih dejavnosti v Evropi so številni. Med najbolj odmevne prav gotovo sodi francoski program »Veliki kulturni projekti« (fra. *Grands Projets Culturels*) za investicije v kulturno infrastrukturo (kulturni center Georges Pompidou, piramida muzeja Louvre, Opera Bastille in drugi projekti) (Garcia, 2004). Bayliss (2007) navaja primer Köbenhavna, ki koncept ustvarjalnega mesta uporablja kot temeljno paradigmo urbanega razvoja. Byrne (2012) ugotavlja, da je urbana kulturna politika na Škotskem, vse od naslova Evropske kulturne prestolnice Glasgowa v letu 1990, postala orodje za spodbujanje ekonomskega razvoja mest in privabljanje ustvarjalnih ljudi in podjetij. Škotska mesta se promovira kot »najbolj privlačna za poslovanje«, ob tem se pogosto poudarja posebnosti in edinstvenost škotske kulture. Urbana regeneracija na osnovi kulture v postsocialističnih mestih Srednje in Vzhodne Evrope precej zaostaja v primerjavi s preostalo Evropo (Pavel, Jucu, 2020). Toda primer revitalizacije ulice v starem mestnem jedru Novega Sada dokazuje, da postaja kultura pomemben dejavnik urbanega razvoja tudi v postsocialističnih mestih (Nedučina, Krklješa, Gajić, 2019). Primeri urbane regeneracije na osnovi kulture so številni tudi drugod po svetu. Chiu, Lee in Wang (2019) podajo primer strategije za urbano regeneracijo na osnovi kulture mesta Tajpej, ki temelji predvsem na revitalizaciji javnih prostorov in skupnosti.

Ob tem pa ostaja odprto vprašanje merjenja dejanskih učinkov investicij v kulturno infrastrukturo in paradne kulturne inštitucije na urbano regeneracijo. Evans (2005) tako ugotavlja, da so dokazi za urbano regeneracijo na osnovi velikih kulturnih projektov omejeni ter da bi bila potrebna izdelava splošnega modela za evalvacijo

učinkov urbane regeneracije na osnovi kulture. Primer za empirično merjenje pomena kulture v izbranih evropskih mestih je monitoring kulturnih in kreativnih mest (ang. *the cultural and creative city monitor*), ki ga je izdelala skupina raziskovalcev Skupnega raziskovalnega središča Evropske komisije Ispira (Italija) (ang. *Joint Research Center Ispira*). Gre za podatkovno bazo, ki na osnovi 29 kazalnikov poskuša meriti prisotnost in privlačnost kulturnih dogodkov (kulturna živahnost), sposobnost kulture za generiranje delovnih mest in inovacij (kreativna ekonomija) ter pogoje za razvoj kulture in ustvarjalnih dejavnosti (podporno okolje) (Montalto in sod., 2019).

Eno izmed najbolj direktnih orodij urbane regeneracije na osnovi kulture v Evropi je program Evropske Unije »Evropska prestolnica kulture«. Program je zasnovala Melina Mercouri, tedanja grška zunanja ministrica, v letu 1983. Namen projekta je bil okrepiti kulturno dimenzijo Evropske unije in poudariti pomen evropske kulture za evropsko povezovanje in krepitev skupne evropske identitete. Prve evropske kulturne prestolnice so bile uveljavljena evropska kulturna in umetniška središča: Atene (1985), Firence (1986), Amsterdam (1987), Zahodni Berlin (1988) in Pariz (1989). Za leto 1990 je Velika Britanija izbrala Glasgow, kar predstavlja radikalno spremembo v konceptu in namenu programa evropska kulturna prestolnica (Garcia, 2004). Glasgow je kot tipično postindustrijsko mesto iskal nove načine in priložnosti za ekonomski razvoj. Glasgow je bil prvo mesto, ki je naziv evropska prestolnica kulture izbralo kot način za urbano regeneracijo in ekonomsko prestrukturiranje mesta, kar je spodbudilo številne javne in zasebne investicije (Garcia, 2004). Poglavitni elementi urbane kulturne politike mesta Glasgow v okviru programa Evropska prestolnica kulture, ki so jih kasneje posnemala druga mesta, so bili: (1) širše razumevanje pojma »kultura«, ki je vključevalo tudi druge elemente, ki so odražali identiteto Glasgowa, kot na primer oblikovanje, arhitektura, ladjedelništvo, religija in šport, (2) razporeditev aktivnosti po celotnem mestu in ne samo v mestnem središču, še zlasti v degradiranih urbanih območjih, (3) povezovanje vodilnih domačih in tujih kulturnih institucij ter lokalnih umetnikov in kulturnih dejavnosti, (4) hkratno financiranje tekoče kulturne produkcije in dogodkov ter kulturne infrastrukture (Garcia, 2004). V naslednjih letih so tudi druga evropska mesta bolj ali manj uspešno izbrala naziv Evropska prestolnica kulture za urbano regeneracijo, ekonomsko prestrukturiranje in mestni marketing. Evropska unija tako navaja, da so poglavitni cilji programa zlasti krepitev skupne evropske kulturne identitete, poudarjanje evropske kulturne raznolikosti, urbana regeneracija, izboljšana podoba mest, krepitev lokalne kulture, razvoj kulturnega turizma in krepitev mednarodnega ugleda mesta. Avtorja študije o evropskih prestolnicah kulture (Garcia, Cox, 2013) ugotavljata, da ima program različne kulturne, ekonomske, prostorske, socialne in politične dolgoročne učinke. Med kulturnimi učinki izpostavljata krepitev obstoječega kulturnega sistema mesta in izboljšano podoba mesta, tako v očeh prebivalcev kot mednarodne javnosti. Richards in Wilson (2004) na primeru Rotterdama ugotavljata, da je učinek naziva Evropska prestolnica kulture na podobo mesta sicer precej omejen. Pri ekonomskih učinkih je najbolj opazen porast

kulturnega turizma, v prostorskem razvoju pa investicije v kulturno infrastrukturo v mestu, ki so bolj ali manj uspešne. Neuspešnost takšnih investicij se odraža zlasti v slabem načrtovanju rabe infrastrukture po koncu naziva prestolnica kulture. Socialne učinke je težko objektivno izmeriti, avtorja navajata povečan obisk kulturnih dogodkov in krepitev občutka ponosa in identifikacije z mestom. Pri političnih učinkih se omenja, da naziv prestolnica kulture deluje kot katalizator sprememb. Pogost dolgoročni učinek je sprememba mestne kulturne politike, kar se odraža v večji finančni podpori kulturnemu sektorju (Garcia, Cox, 2013).

Eden od najbolj uspešnih primerov urbane regeneracije na osnovi investicije v paradno in ikonično kulturno inštitucijo je prav gotovo mesto Bilbao v Španiji, kjer je bila izgradnja Guggenheimovega muzeja Bilbao dejavnik ekonomske preobrazbe mesta in celotne regije. V strokovni literaturi se zato uveljavi termin »učinek Bilbao« (ang. *Bilbao effect*) za poimenovanje urbane regeneracije na osnovi investicije v ikonično kulturno inštitucijo (Franklin, 2016). Guggenheimov muzej Bilbao so odprli leta 1997 na območju opuščene ladjedelnice z namenom, da bi razvoj mesta preusmerili od propadajoče industrije v smeri kulture, storitev in turizma. Načrtovano je bilo 400.000 obiskovalcev letno, že v prvem letu je obisk muzeja presegal 1 milijon, kar se je ohranilo tudi v nadaljnjih letih. Z muzejem sodobne umetnosti, ki ga odlikuje tudi izjemno atraktivna arhitektura, je Bilbao postal pomembno središče mednarodnega kulturnega turizma. Guggenheimov muzej Bilbao je spodbudil investicije v turizem, kulturno industrijo in storitve ter tako pomenil ključni dejavnik ekonomske preobrazbe mesta. »Učinek Bilbao« je tako postal primer uspešne urbane regeneracije, ki so ga v naslednjih desetletjih posnemala številna, zlasti industrijska mesta, ki so se znašla v recesiji (Franklin, 2016). Le redka mesta pa so doživela tako uspešno ekonomsko preobrazbo kot Bilbao. Še več, večina podobnih investicij v prestižne in zelo drage kulturne projekte, kot na primer muzeji v mestih Sheffield, Seattle, Helsinki in Milwaukee, se je izkazala za zelo neuspešne. Številni avtorji so ob tem opozarjali, da je »učinek Bilbao« rezultat prepleta številnih dejavnikov in ne le investicije v prestižno kulturno inštitucijo (Plaza, 2000). V literaturi so le redke empirične analize učinka paradne kulturne inštitucije na urbano regeneracijo. Kot primer lahko navedemo analizo pričakovane urbane preobrazbe mesta Arles ob odprtju prestižnega muzeja (Raevskikh, 2018). Avtor ugotavlja, da je že sama napoved izgradnje prestižnega muzeja Fundacije Luma v starem mestnem središču povzročila dvig cen nepremičnin ter posledično odseljevanje revnejšega prebivalstva ter zapiranje malih lokalnih podjetij. Na osnovi analize urbanih kulturnih politik v Veliki Britaniji pa Comunian in Mould (2014) ugotavljata, da je vpliv paradnih javnih kulturnih inštitucij na razvoj lokalnega ustvarjalnega sektorja pogosto šibek. Barcelona je naslednji primer uspešne urbane regeneracije na osnovi razvoja kulture. Govorimo lahko o »modelu Barcelona«, za katerega je značilna kombinacija pomembnih dogodkov, velikih infrastrukturnih projektov in krepite lokalne kulturne identitete kot katalizatorja urbanega razvoja. Ob tem različni avtorji opozarjajo na omejitve in negativne učinke tako zasnovanih

urbanah kulturnih politik. Investicije v prestižne kulturne institucije spodbujajo razvoj elitne kulture, kar sicer krepi mednarodno prepoznavnost mest in kulturni turizem, po drugi strani pa krepi gentrifikacijo in socialno neenakost (Garcia, 2004).

3 METODOLOGIJA

Osnovni cilj prispevka je ovrednotenje učinkov urbane kulturne politike na urbano regeneracijo na primeru izbranih slovenskih mest. V ta namen smo analizirali razvojne in strateške dokumente (trajnostne urbane strategije, strategije razvoja kulture, strategije razvoja kulturnega turizma) ter izvedene investicije v kulturno infrastrukturo v treh slovenskih mestih. Temeljni metodološki postopek raziskave je torej primerjalna analiza strateških razvojnih dokumentov s področja urbane kulturne politike in trajnostnega urbanega razvoja ter vrednotenje učinkov že izvedenih investicij v kulturno infrastrukturo. Ob tem smo ovrednotili pričakovane ali dejanske učinke na urbano regeneracijo, ekonomsko prestrukturiranje in urbano revitalizacijo določenih urbanih območij. Vrednotenje pričakovanih učinkov urbane kulturne politike na urbano regeneracijo je temeljilo na primerjalni analizi strateških razvojnih dokumentov, vrednotenje dejanskih učinkov pa na analizi urbane regeneracije in ekonomskega razvoja mest ter urbane revitalizacije posameznih četrti oziroma urbanih območij v izbranih mestih. Ob tem je treba poudariti, da je bila večina obravnavanih investicij v kulturno infrastrukturo zaključena pred kratkim, tako da je njihov učinek na urbano regeneracijo še težko ovrednotiti.

V četrtem, osrednjem poglavju članka sta torej podana analiza in vrednotenje urbane regeneracije na osnovi kulture na primeru treh slovenskih mest: Maribora, Nove Gorice in Ljubljane. Maribor je edino slovensko mesto, ki je do sedaj prejelo naziv Evropska prestolnica kulture. Čeprav velja splošna ocena, da Maribor naziva Evropska prestolnica kulture ni najbolje izkoristil za investicije v kulturno infrastrukturo in urbano regeneracijo, pa je mesto v zadnjem desetletju vlagalo veliko naporov v razvoj kulture in kulturne infrastrukture, zlasti s ciljem revitalizacije starega mestnega središča. Nova Gorica bo skupaj z Gorico Evropska prestolnica kulture v letu 2025. V prispevku so predstavljeni koncept, temeljni cilji in pričakovani učinki Evropske prestolnice kulture Nova Gorica-Gorica 2025 na urbano regeneracijo. Ljubljana se opredeljuje kot »mesto kulturne, umetniške in znanstvene ustvarjalnosti, prostorske kulture in dediščine«. Kulturo in ustvarjalne dejavnosti razume kot enega ključnih dejavnikov urbanega razvoja, kar potrjujejo tudi velike investicije v kulturno infrastrukturo. Mesto še posebno poudarja pomen razvoja kulturnega turizma in ustvarjalnih dejavnosti.

Od leta 2016 dalje je temeljni strateški dokument za usmerjenje urbanega razvoja trajnostna urbana strategija. Področje kulture je močno zastopano v trajnostnih urbanih strategijah, ki so jih pripravile slovenske mestne občine. Trajnostna urbana strategija je dokument, v katerem mesto oblikuje celovito vizijo in projekte trajnostnega

urbanega razvoja. Izdelana trajnostna urbana strategija za urbano območje je eden od pogojev za pridobitev evropskih kohezijskih sredstev, ki so namenjena mestom za njihove celovite ukrepe trajnostnega urbanega razvoja. Do sredstev za trajnostni urbani razvoj je v Sloveniji upravičenih 12 mestnih občin: Celje, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ptuj, Slovenj Gradec, Velenje in Krško. Da bi občine pravočasno in čim bolj učinkovito pripravile takšno strategijo, je Ministrstvo za okolje in prostor leta 2014 vzpostavilo neposredni dvosmerni dialog z mesti. Tako so vse mestne občine do leta 2016 pripravile in sprejele trajnostne urbane strategije na podlagi smernic Ministrstva za okolje in prostor. V strategijah so občine opredelile svojo razvojno vizijo, cilje, ukrepe in način izvajanja strategije. Vsebine so oblikovali z vključevanjem javnosti in drugih pomembnih deležnikov. Proces priprave strategije je povezal delovanje in sodelovanje deležnikov znotraj mestne uprave ter spodbudil tudi sodelovanje in povezovanje med mesti. V izvedbenih načrtih trajnostnih urbanih strategij so mestne občine pozneje opredelile konkretne ukrepe ter ključne projekte in njihovo financiranje. S tem so izpolnile glavni pogoj za dostop do evropskih kohezijskih sredstev za urbani razvoj (Ministrstvo za okolje in prostor, 2015). V vseh slovenskih mestnih občinah je bil razvoj kulture in investicije v kulturno infrastrukturo prepoznan kot eden od ključnih načinov za doseganje ciljev trajnostnega razvoja in kot pomemben strateški razvojni cilj. Ljubljana se tako med drugim opredeli kot »Ljubljana – mesto kulture, prostorske kulture in dediščine«. Maribor v okvir prednostne usmeritve »mestni Maribor« uvršča ukrep »kultura za urbano prenovno«, Celje se opredeli kot »ustvarjalno in vključujoče mesto« ter Kranj kot »živahno mesto – središče kulturne ustvarjalnosti in umetniških dosežkov«. Tudi vse ostale mestne občine so kulturo uvrstile med prednostne razvojne cilje ali ukrepe.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 Maribor

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo so se tudi slovenska mesta vključila v program Evropska prestolnica kulture (v nadaljevanju EPK). Edino slovensko mesto, ki je do sedaj nosilo naziv Evropska prestolnica kulture, je bil Maribor. Maribor je bil izbran, skupaj z mestom Guimares, za Evropsko prestolnico kulture v letu 2012. V letu 2025 bo naziv nosila Nova Gorica, ki pa bo dogajanje v okviru Evropske prestolnice kulture pripravila skupaj z italijansko Gorico. Maribor je bil za evropsko prestolnico kulture izbran na razpisu na osnovi odločitve mednarodne strokovne komisije v letu 2007. Na razpis so se prijavila še mesta Celje, Koper in Ljubljana. Osrednji poudarek mariborske kandidature je bilo sodelovanje z drugimi mesti v kohezijski regiji Vzhodna Slovenija, pri prijavi so tako sodelovala še mesta Murska Sobota, Ptuj, Novo mesto, Slovenj Gradec in Velenje (Očekrl, 2016). Dogovorjena vsota za izvedbo projekta je

bila 200 milijonov evrov, od tega 50 milijonov evrov za program in 150 milijonov evrov za investicije. Projekt evropske prestolnice kulture je vodil javni zavod Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture, ki pa je bil ustanovljen pozno, šele leta 2010, kar je močno negativno vplivalo na izvedbo. Program je predvideval štiri osnovne programske sklope (Ključni mesta, Urbane brazde, Terminal 12 in Življenje na dotik) ter še tri programske entitete (Kulturne ambasade, Priložnost za vse, RAZ:UM) (Javni zavod Maribor, 2013). Maribor je poleg številnih kulturnih dogodkov načrtoval tudi pomembne prostorske učinke, ki jih je povzel v prostorski viziji mesta in scenariju prostorskega razvoja EPK 2012. Prostorska vizija izpostavlja zlasti nadaljevanje revitalizacije starega mestnega središča in prostorski razvoj občine kot regijskega središča (Očeklrl, 2016). Umeščanje prizorišč EPK in razvoj kulturne infrastrukture je bilo vezano predvsem na prostor ob Dravi, zlasti v območju četrti Lent in Studenci. Predvidene so bile številne investicije v kulturno infrastrukturo (galerije, muzeji, kulturni centri ...) in celostna ureditev posameznih delov mesta (urejanje odprtih in javnih prostorov ter prometne infrastrukture). Od načrtovanih projektov je bilo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev izvedenih le malo, na primer prenova Trga Leona Štuklja, Rotovškega trga, Vetrinjskega dvora in kulturnega centra Pekarna. Večina ostalih projektov ni bila izvedena, ravno tako ni bila izkoriščena možnost prenove in uporabe degradiranih urbanih, zlasti industrijskih območij v mestu. Kljub vsem obljubam in velikim načrtom je ostal vtis, da projekt Maribor 2012 za seboj ni pustil ničesar (Kordiš, 2020). Prebivalci Maribora so ocenili, da projekt ni bistveno vplival na izboljšano kvaliteto bivanja, mestno infrastrukturo, krepitev identitete skupnosti in možnosti za zaposlovanje (Dragičević in sod., 2012). V nasprotju s tem pa Horvat (2013) ugotavlja, da je imel projekt Evropske prestolnice kulture pomemben pozitiven učinek na razvoj turizma v Mariboru, saj so v letu 2012 zabeležili kar 18,8 % več turistov in 16,8 % več nočitev kot v letu 2011. Med njimi so prevladovali tuji turisti (82,4 %). Zelo se je povečalo zlasti število dnevnih obiskovalcev (za 47 %), število vodenih ogledov mesta pa kar za 164 % (Horvat, 2013). Toda »čeprav Maribor 2012 marsikdo dojema kot enega od manj uspešnih projektov EPK, pa je ta neuspeh, paradoksalno, spodbudil vznik kar nekaj živahnih samoniklih prizorišč kulturne in ustvarjalne produkcije na neodvisni sceni in na področju socialnega podjetništva« (Kordiš, 2020, str. 140).

Maribor je tudi po zaključku projekta Evropska prestolnica kulture ostal zavezan razvoju kulture kot generatorja razvoja in preobrazbe mesta. Mesto tako želi postati sodobni urbani in kulturni center. Med ukrepi se v Izvedbenem načrtu trajnostne urbane strategije navaja »kultura za urbano preno« (Mestna občina Maribor, 2017). Mogoče je ravno razočaranje nad prostorskimi in gospodarskimi učinki projekta EPK spodbudilo mesto v bolj aktivno urbano kulturno politiko in investicije v kulturno infrastrukturo. Najbolj pomemben projekt je vsekakor nova kulturna četrt Minoriti, ki je bila uradno odprta v letu 2022. Obnova Lenta v Mariboru se je začela v osemdesetih letih 20. stoletja, po letu 2000 pa se je začelo s prenovo območja med Lentom, Dravo in mariborsko tržnico. Najprej je bil prenovljen minoritski samostan, v katerem deluje

Lutkovno gledališče Maribor. Obnova je potekala med letoma 2007 in 2010 in je bila sofinancirana s sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj. Sledila je izgradnja zunanega avditorija (2014) in obnova minoritske cerkve (2015), ki zdaj služi kot glasbeno in razstavno prizorišče. V nadaljevanju je bil obnovljen še Vojašniški trg z delno rekonstrukcijo srednjeveškega zidu, objekt Tri babe, v katerem deluje Lutkovni muzej, ter Muzej najstarejše trte. Vsi naštetih projekti so bili v vrednosti 80 % sofinancirani iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru mehanizma celostnih teritorialnih naložb. Skupna vrednost vseh investicij je bila blizu 25 milijonov evrov. Kulturna četrt Minoriti tako predstavlja dober primer obnove degradiranega urbanega območja in urbane regeneracije na osnovi investicij v kulturno infrastrukturo. Drug velik kulturni projekt v mestu Maribor je Center Rotovž, inovativni center, usmerjen k promociji knjige, izobraževanja, kulture in digitalizacije. V centru bodo delovali Mariborska knjižnica, Umetnostna galerija Maribor in Artkino. Projekt je pomemben tudi za urbano prenovu širšega območja Rotovškega trga in povezovanje Glavnega in Slomškovega trga. Gradnja se je pričela v letu 2022, zaključek je predviden v letu 2024. Stroški izgradnje so ocenjeni na 25 milijonov evrov, od tega polovico sofinancira državni proračun.

4.2 Nova Gorica

Leta 2025 bo naslov EPK ponovno podeljen enemu mestu v Sloveniji (Nova Gorica z Gorico) in enemu mestu v Nemčiji (Chemnitz). Poleg Nove Gorice z Gorico so bile v drugi krog razpisa v letu 2019 izbrane še kandidature Ljubljane, Pirana in Ptuja. V drugem krogu v letu 2020 je mednarodna komisija za Evropsko prestolnico kulture v letu 2025 izbrala Novo Gorico z Gorico. Od samega začetka priprave kandidature se v območje EPK vključuje območje, ki zajema dolino Soče, Goriška brda, Vipavsko dolino, Trnovsko-Banjško planoto in del Krasa ter Gorico kot partnersko mesto in ozemlje Goriške pokrajine. V projekt je tako vključenih še dodatnih 13 občin v Sloveniji (Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal, Cerklje, Brda, Idrija, Šempeter - Vrtojba, Renče - Vogrsko, Ajdovščina, Vipava, Miren - Kostanjevica in Komen) ter 27 občin v regiji Furlanija - Julijska krajina, ki projekt podpirajo (Humar in sod., 2020). Rdeča nit programa EPK Nove Gorice z Gorico je brezmejnost, ki jo ponazarja slogan »GO Borderless« oziroma sobivanje in sodelovanje med obema mestoma. Osrednji cilj EPK 2025 je »torej s pomočjo prebivalcev dveh mest, njihovim čezmejnim gibanjem in bivanjem, ustvariti čezmejno mesto, ne da bi se pri tem odpovedali kulturni, zgodovinski, arhitekturni, upravni in še marsikateri različnosti dveh mest« (Veselinovič, Kozorog, 2022, str. 83). Program povzemajo cilji čezmejne kulturne strategije: pomembno kulturno in ustvarjalno središče, revitalizacija kulturne dediščine, močan kulturni turistični model za regijo, Nova Gorica – inovativno mesto in Nova Gorica – evropsko mesto (Čok, 2021). Kot je zapisano v Kandidaturi za Evropsko prestolnico kulture, je dolgoročni cilj projekta »oblikovanje čezmejnega

somestja, zelenega, trajnostnega mesta, odprtega v Evropo in svet, dinamičnega in podjetniško naravnane» (Humar in sod., 2020, str. 5). Prvi in poglobitni namen pa je predvsem izboljšana kakovost življenja prebivalcev mesta in njegove širše okolice. V okviru tega so določeni 3 cilji: (1) oblikovanje enega čezmejnega evropskega mesta Nova Gorica - Gorica, (2) zeleno, živahno mesto z visoko kakovostjo življenja, (3) inovativno mesto s podjetniško miselnostjo (Humar in sod., 2020). Poudarek na oblikovanju evropskega čezmejnega mesta je vsekakor edinstven med dosedanjimi projekti Evropska prestolnica kulture. V okviru tega cilja želijo organizatorji zlasti vzpostaviti čezmejni kulturni prostor in večkulturno okolje. Središče dogajanja in kulturnega ter umetniškega programa bo skupni trg med obema mestoma. Poglavitni prostorski oziroma infrastrukturni projekt je zato celovita prenova Trga Evropa/ Piazza della Transalpina ter izgradnja kulturnega središča ter razstavnega prostora EPICenter. Po prvotnem načrtu bi moral biti EPICenter zgrajen pod Trgom Evropa, za kar je bil tudi izbran zmagovalni projekt italijanskega arhitekturnega studia Bagiglio Negrini. Na ta način bi stavba z lokacijo v obeh državah simbolno poudarila temeljno poslanstvo projekta. Kot so zapisali organizatorji, »bo EPIC brez dvoma najbolj priljubljena evropska stavba leta 2025. To bo edini kraj v Evropi, v katerem boste lahko doživeli zgodbo evropskega 20. stoletja v stavbi, ki jo dobesedno prečka meja. Ne samo meja med dvema državama članicama EU, ampak tudi meja med dvema velikima evropskima skupinama (romansko in slovansko) in meja med nekdanjim Vzhodom in Zahodom. Med kapitalizmom in socializmom. To mora biti prostor, ki ga vsi želijo videti.« (Humar in sod., 2020, str. 68). Zaradi birokratskih ovir na obeh straneh meje, v Sloveniji zaradi poplavne ogroženosti območja Trga Evropa in v Italiji zaradi zaščite kulturne dediščine, je bil projekt kasneje zavržen. To ponovno dokazuje, da smo še daleč od pravega skupnega »brezmejnega« mesta. Po novem projektu se bo na mejni črti zgradil manjši pritlični objekt kot vstopna informacijska točka in EPICenter severno od Trga Evrope na območju skladišč Slovenskih železnic. Predvidena je izgradnja nadvoda nad železniškimi tiri ter ureditev zelenega koridorja in posameznih kulturnih in športnih objektov. Poleg trga bo prenova zajela širše degradirano urbano območje ob meji, ki ga domačini imenujejo »nikogaršna zemlja«. Revitalizacija Trga Evrope, železniške postaje in mestnega obmejnega pasu je torej temeljni pričakovani učinek projekta EPK 2025 na urbano regeneracijo (Mestna občina Nova Gorica, 2019). Revitalizacija urbanih območij na osnovi investicij v kulturno infrastrukturo je eden izmed ukrepov, ki jih predvideva tudi Trajnostna urbana strategija – Nova Gorica do leta 2030 (Mestna občina Nova Gorica, 2022).

4.3 Ljubljana

Mestna občina Ljubljana je med svoje strateške razvojne cilje zelo visoko postavila kulturo in kulturno infrastrukturo. To je razvidno iz več strateških dokumentov

(Trajnostna urbana strategija Mestne občine Ljubljana za obdobje 2014–2030, Strategija razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2020–2023 z usmeritvami do 2027, Strateške smernice kulturnega turizma v Ljubljani 2017–2020), še zlasti pa iz dejansko izvedenih investicij v kulturno infrastrukturo. V pripravah na kandidaturo za EPK je Mestna občina Ljubljana definirala glavne infrastrukturne in programske projekte in temeljit premislek, kako lahko kultura prispeva h gospodarskemu in družbenemu razvoju mesta. Kultura in umetniško ustvarjanje pomembno prispevajo k »mednarodni prepoznavnosti Ljubljane kot odprtega, multikulturnega in svetovljanskega mesta« (Mestna občina Ljubljana, 2020, str. 4). Mestna občina Ljubljana pri svoji kulturni strategiji izhaja iz koncepta »urbanega razvoja na osnovi kulture« (ang. *culture based urban development*) na osnovi »prepoznanega pomena kulture za trajnostni razvoj MOL, in sicer kot ključnega dejavnika za kakovost življenja njegovih prebivalcev« (Mestna občina Ljubljana, 2020, str. 4). Med vsemi izvedenimi investicijami v kulturno infrastrukturo na osnovi trajnostne urbane strategije izstopata zlasti Galerija Cukrarna in Center Rog.

Slika 1: Galerija Cukrarna, največja investicija v kulturno infrastrukturo v Ljubljani (foto: D. Rebernik).

Obnova Cukrarne, nekdanje tovarne sladkorja, se je pričela v letu 2018 in je bila zaključena v letu 2021. Galerija Cukrarna je največji dokončan projekt na področju kulture, sofinanciran je bil s strani Evropskega sklada za regionalni razvoj in državnega proračuna. Projekt je bil izveden v okviru celostnih teritorialnih naložb, ki so namenjene odpravi degradacije in revitalizaciji urbanega prostora. Mestna občina Ljubljana je s projektom Cukrarna uresničila več ciljev. Po eni strani je mesto pridobilo največji razstavni prostor v Sloveniji, primeren tudi za velike in zahtevne razstave in kulturne dogodke. Ljubljana na ta način želi okrepiti svoj položaj mednarodno prepoznavnega kulturnega središča in izboljšati dostopnost do kulture za vse prebivalce. Ljubljana je z mednarodnim grafičnim bienalom in bienalom oblikovanja (BIO Ljubljana) že uveljavljeno središče za vizualne umetnosti in oblikovanje, z Galerijo Cukrarna želi ta položaj še okrepiti (Mestna občina Ljubljana, 2023b). Po drugi strani gre za primer urbane revitalizacije, saj so z obnovo izboljšali urbano okolje in revitalizirali degradirano urbano območje na vzhodnem robu mestnega središča. Odpravljena je bila tudi fizična ovira za boljšo prometno povezavo vzhodnega dela mesta z mestnim središčem. Stavba je tudi arhitekturno zelo prepoznavna, s čimer bi jo lahko uvrstili med tako imenovane paradne oziroma ikonične projekte. Poleg Galerije Cukrarna bo do leta 2024 obnovljena tudi sosednja Palača Cukrarna, v kateri bo deloval osrednji mladinski center (Mestna občina Ljubljana, 2017).

Drugi velik projekt na področju kulture je Center Rog. Industrijski objekt je bil zgrajen v letu 1922. V njem je prvotno delovala usnjarna, med letoma 1953 in 1994 pa tovarna koles Rog. Gre za primer zelo kvalitetne industrijske kulturne dediščine, stavba je bila v register nepremične kulturne dediščine vpisana v letu 2001 (Roglab, 2023). Po letu 2006 so v prazni stavbi tovarne Rog začeli delovati posamezni umetniki, aktivisti in društva, ki so se povezali v skupnost »Avtonomna tovarna Rog«. Skvot Rog je deloval do leta 2021, ko je Mestna občina Ljubljana objekt izpraznila. Po mnenju uporabnikov Roga je bila izpraznitev nelegalna in nasilna in je v delu javnosti sprožila veliko ogorčenja in nasprotovanja. Rog je torej deloval kot urbani skvot, kot neformalni kulturni, socialni in družabni prostor, po mnenju dela javnosti je mesto z njegovo ukinitvijo veliko izgubilo (Inštitut za politike prostora, 2023). Mestna občina Ljubljana je z obnovo začela v letu 2001, Center Rog je bil uradno odprt oktobra leta 2023. Kreativno središče »Center Rog« bo delovalo kot javni proizvodni prostor 21. stoletja, namenjen kulturnemu in kreativnemu sektorju, s poudarkom na izdelovalništvu, uporabnih umetnostih in oblikovanju. Ustvarjalcem in meščanom bo ponujal skoraj 9.000 m² novega ustvarjalnega prostora in vsebin, poleg tega pa tudi nov, 8.000 m² velik park, namenjen dnevnemu rabi meščanov in javnim prireditvam (Mestna občina Ljubljana, 2023a). Center Rog je torej zasnovan kot sodobni proizvodni prostor, namenjen delovanju kreativnega sektorja. Kot je zapisano v brošuri Center Rog – Razvoj javnega kreativnega stičišča v središču Ljubljane »želimo vzpostaviti nov model produkcijskega prostora, ki bo omogočal infrastrukturno in programsko podporo malim in srednjim podjetjem, nevladnim organizacijam

in samostojnim ustvarjalcem iz kreativnega sektorja. Center Rog bo namenjen podpori družbeno koristnih projektov, sledil bo načelom varovanja okolja, krožne ekonomije in družbene pravičnosti» (Roglab, 2023, str. 3). V Centru Rog bodo tako umeščeni zlasti individualni delovni in projektni prostori, namenjeni izdelovalcem, urbanim rokodelcem in obrtnikom, oblikovalcem, arhitektom in inženirjem ter skupni proizvodni laboratoriji (lesarski, kovinski, tekstilni, multimedijiški, kuharski). Zastopani bodo zlasti naslednji sektorji: oblikovanje in arhitektura, umetnost, rokodelstvo, kulturna dediščina in izobraževanje (Roglab, 2023).

Vizija Mestne občine Ljubljana »je postati globalno mesto kulture, to je mesto, prepoznavno po vsem svetu po svoji bogati kulturni dediščini, sodobni kulturni infrastrukturi, ki omogoča vrhunsko umetniško ustvarjanje, po živahnem kulturnem utripu ter odličnosti celotne kulturne ponudbe«. (Turizem Ljubljana, 2022, str. 7). V okviru tega želi mesto razpršiti turistično ponudbo in povpraševanje zunaj strogega mestnega centra. Za doseg tega cilja mesto razvija kulturne četrti. »V kulturnih četrtih, ki so glavni povezovalci lokalnih skupnosti, lahko obiskovalci doživijo mesto na drugačen način. Četrti so privlačne za obiskovalce, ki ne želijo doživeti mesta kot turisti, ampak začutiti utrip lokalnega življenja« (Turizem Ljubljana, 2022, str. 74). Poleg že uveljavljenih kulturnih četrti v ožjem mestnem središču želi mesto okrepiti kulturne četrti Metelkova in Tabor, Rog in Cukrarna ter Šiška, Bežigrad in Moste.

5 SKLEP

Iz pregleda strateških in razvojnih dokumentov na področju urbane kulturne politike in trajnostnega urbanega razvoja je razvidno, da tudi slovenska mesta veliko pričakujejo od razvoja kulture ter kulturne infrastrukture. Mesta vidijo kulturo kot katalizator ekonomskega razvoja, še zlasti kulturnega turizma in ustvarjalnih dejavnosti, kot način za izboljšanje kvalitete bivanja za lokalno prebivalstvo ter kot način za izboljšano podobo mesta. Na ta način mesta z urbano kulturno politiko zasledujejo tudi cilje trajnostnega urbanega razvoja, še zlasti ekonomski in socialni vidik trajnosti. V vseh izbranih mestih je področje kulture in ustvarjalnih dejavnosti prisotno med temeljnimi cilji in ukrepi v trajnostnih urbanih strategijah. V strategijah razvoja kulture pa je kultura prepoznana kot način za spodbujanje ekonomskega razvoja in revitalizacijo degradiranih urbanih območij. Strateška usmeritev v koncept urbane regeneracije na osnovi kulture (ang. *culture led urban regeneration*) je podkrepljena tudi z dejanskimi velikimi investicijami v kulturno infrastrukturo, še zlasti v Ljubljani in Mariboru. Obe mesti sta pri investicijah v kulturno infrastrukturo zelo uspešno črpali sredstva iz skladov regionalne politike Evropske unije. Eden najbolj prepoznavnih učinkov investicij v kulturno infrastrukturo je nedvomno revitalizacija degradiranih urbanih območij, na primer v Mariboru območje med Lentom, Dravo in mariborsko tržnico ter v Ljubljani prenova industrijske kulturne dediščine (Cukrarna, Rog). V Novi Gorici so pričakovanja od naziva Evropska prestolnica kulture 2025 velika, za vrednotenje

učinkov bo treba počakati vsaj do konca leta 2025. Vrednotenje učinka investicij v kulturo na razvoj kulturnega turizma je bolj kompleksno, toda izjemno hiter razvoj turizma v Ljubljani in v manjši meri tudi v Mariboru je nedvomno tudi posledica boljše kulturne ponudbe in izboljšane podobe mesta.

Ob tem je treba opozoriti na konflikt med alternativno kulturo oziroma subkulturo na eni strani ter tako imenovano kulturo glavnega toka (ang. *mainstream culture*) na drugi strani. Ta konflikt je še posebno izrazit v Ljubljani (Metelkova, Rog, Plac – Partipativna ljubljanska avtonomna cona) in deloma tudi v Mariboru (Kulturni center Pekarna) in ga je seveda treba razumeti v okviru širšega družbenega konflikta med ekonomskim neoliberalizmom in konceptom socialne pravičnosti. Kritiki koncepta ustvarjalno mesto (ang. *creative city*), ki med drugim temelji na razvoju kulture glavnega toka, tako poudarjajo, da gre v osnovi za neoliberalen ekonomski koncept, ki umetnost in kulturo obravnava kot katalizator ekonomskega razvoja mest ter na ta način spodbuja naraščanje socialnega razslojevanja, pretirano turistifikacijo in gentrifikacijo, elitizacijo in izrivanje nevladnih/nekomercialnih/avtonomnih organizacij s področja kulture. Dominantna kulturna politika na ta način ščiti interese kapitala, nepremičninskih investorjev in višjega sloja. V tem kontekstu se lahko problematizira enega glavnih učinkov urbane regeneracije na osnovi kulture – revitalizacijo degradiranih urbanih območij. Območja, ki so definirana kot degradirana urbana območja, na primer nekdanja avtonomna cona Rog, avtonomna kulturna cona Metelkova mesto ali Kulturni center Pekarna, so po mnenju nekaterih (bila) najbolj umetniško-kulturno dejavna in vitalna.

Med mesti, ki smo jih vključili v raziskavo, lahko torej najdemo precej podobnosti, toda tudi razlik. Ljubljana vsekakor odstopa po obsegu investicij v kulturno infrastrukturo ter po intenzivnosti novejših procesov ekonomske in socialne preobrazbe, še zlasti mestnega središča. V mestu potekata intenzivna turistifikacija in gentrifikacija, z vsemi pozitivnimi in negativnimi posledicami. Investicije v kulturno infrastrukturo ter posledičen razvoj kulturne produkcije, kulturne industrije ter kulturnega turizma so tesno medsebojno povezani z omenjenimi procesi urbane preobrazbe. Tudi Maribor v zadnjih letih učinkovito črpa evropska sredstva za investicije v kulturno infrastrukturo, pri čemer je v ospredju revitalizacija degradiranih urbanih območij v historičnem mestnem središču in na osnovi razvoja kulture iskanje nove identitete »postindustrijskega mesta«. Odločitev mesta za zelo aktivno kulturno politiko in investicije v kulturno infrastrukturo v zadnjem desetletju je deloma tudi posledica razočaranja nad slabo izrabo in majhnimi učinki naziva Evropska kulturna prestolnica iz leta 2012. Nova Gorica se kot manjše regionalno središče po obsegu investicij v kulturno infrastrukturo ter intenzivnosti procesov urbane preobrazbe ne more primerjati z Ljubljano in Mariborom. Mesto pa ima seveda enkratno priložnost, da se z nazivom Evropska kulturna prestolnica uveljavi kot pomembno kulturno središče, revitalizira obmejno urbano območje in okrepi povezanost z italijansko Gorico v enotno urbano regijo.

Zahvala

Avtor se zahvaljuje poročevalcem na znanstvenem srečanju Mesec prostora 2021 na Oddelku za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani z naslovom »Kulturna infrastruktura v mestih in trajnostni urbani razvoj«, ki so bili s svojimi referati pomemben navdih pri pisanju prispevka.

Literatura in viri

- Bayliss, D., 2007. The rise of the creative city: Culture and creativity in Copenhagen. *European Planning Studies*, 15, 7, str. 889–890. DOI:10.1080/09654310701356183.
- Bianchini, F., 1999. Cultural planning for urban sustainability. V: Nystrom, L., Fudge, C. (ur.). *Culture and cities. Cultural processes and urban sustainability*. Stockholm: The Swedish Urban Development Council, str. 34–51.
- Bianchini, F., Landry, C., 1995. *The creative city*. London: Demos.
- Byrne, T., 2012. The creative city and cultural policy: opportunity or challenge? V: Feldman, Z. (ur.). *Cultural policy, criticism and management research*. London: City University London, str. 52–78.
- Chiu, Y. H., Lee, M. S., Wang, J. W., 2019. Culture-led urban regeneration strategy: An evaluation of the management strategies and performance of urban regeneration stations in Taipei City. *Habitat International*, 86, 2, str. 1–9. DOI: 10.1016/j.habitatint.2019.01.003.
- Comunian, R., 2011. Rethinking the creative city: The role of complexity, networks and interections in urban creative economy. *Urban Studies*, 48, 6, str. 1157–1179. DOI: 10.1177/0042098010370626.
- Comunian, R., Mould, O., 2014. The weakest link: Creative industries, flagship cultural projects and regeneration. *City, Culture and Society*, 5,2, str. 65–74. DOI: 10.1016/j.ccs.2014.05.004.
- Čok, L., 2021. Go! Borderless! Nova Gorica and Gorizia European Capital of Culture 2025. *The Bulletin of the European Association of Professors Emeriti*, 2, 1, str. 12–14. URL: https://europemeriti.org/bulletin/EAPE_BULLETIN_ISSUE_2021-2-1_1-22.pdf (citirano 28. 9. 2023).
- Dragičević, V., Bole, D., Bučič, A., Prodanović, A., 2012. Evropska prestolnica kulture: Mnenje prebivalcev o družbenih koristih in stroških dogodka – Primer Maribora 2012. *Acta geographica Slovenica*, 55, 2, str. 283–302. DOI: 10.3986/AGS.747.
- Evans, G., 2005. Measure for measure: Evaluating the evidence of culture's contribution to regeneration. *Urban Studies*, 42, 5/6, str. 959–983. DOI:10.1080=00420980500107102.
- Florida, R., 2002a. Bohemia and economic geography. *Journal of Economic Geography*, 2, 1, str. 55–71. DOI: 0.1093/jeg/2.1.55.
- Florida, R., 2002b. *The rise of the creative class, and how it is transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.

- Franklin, A., 2016. Journeys to the Guggenheim Museum Bilbao. Towards a revised Bilbao Effect. *Annals of tourism research*, 59, 2, str. 79–92. DOI: 10.1016/j.annals.2016.04.001.
- Garcia, B., 2004. Cultural policy and urban regeneration in Western European cities: Lessons from experience, prospects for the future. *Local Economy*, 19, 4, str. 312–326. DOI: 10.1080/0269094042000286828.
- Garcia, B., Cox, T., 2013. European Capitals of Culture: Success strategies and long term effects. European Parliament: Study. European Parliament, Directorate General for Internal Policies. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/513985/IPOL-CULT_ET\(2013\)513985_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/513985/IPOL-CULT_ET(2013)513985_EN.pdf) (citirano 10. 9. 2023).
- Grodach, C., 2017. Urban cultural policy and creative city making. *Cities*, 68, 1, str. 82–91. DOI: 10.1016/j.cities.2017.05.015.
- Hočevar, M., 2000. Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih – omrežja med mesti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Horvat, U., 2013. Vpliv projekta Evropska prestolnica kulture na turistični obisk v Mariboru. *Revija za geografijo*, 8, 1, str. 113–128.
- Humar, V., Rusjan Bric, N., De Sabbata L., Del Bianco, D., Mokorel, S., 2020. GO BORDERLESS – Kandidatura za evropsko prestolnico kulture. Nova Gorica: Mestna občina Nova Gorica in Občina Gorica.
- Inštitut za politike prostora, 2023. Ali vemo kaj smo izgubili z Rogom? URL: <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Brosura-Center-Rog-2024.pdf> (citirano 21. 9. 2023).
- Javni zavod Maribor, 2013. Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture. Maribor. URL: http://www.maribor2012.info/wp-content/uploads/2014/01/Od_izzivov_do_rezultatov.pdf (citirano 6. 9. 2023).
- Kong, L., 2000. Culture, economy, policy: Trends and developments. *Geoforum*, 31, 4, str. 385–390. DOI: 10.1016/S0016-7185(00)00004-X.
- Kordiš, M., 2020. Maribor je prihodnost. (Proti) učinek Evropske prestolnice kulture Maribor 2012 v polju nevladnega sektorja kulturne produkcije. *Etnolog*, 30, str. 139–156.
- Kozina, J., Bole, D., Tiran, J., 2021. Forgotten values of industrial city still alive: What can the creative city learn from its industrial counterpart? *City, Culture and Society*, 25, 100395. DOI: 10.1016/j.ccs.2021.100395.
- Landry, C., 2008. *The Creative City – A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.
- Mestna občina Ljubljana, 2015. Trajnostna urbana strategija Mestne občine Ljubljana za obdobje 2014–2030. Ljubljana.
- Mestna občina Ljubljana, 2017. Trajnostna urbana strategija Mestne občine Ljubljana 2014–2030. Izvedbeni načrt. URL: <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Izvedbeni-nacrt-Trajnostne-urbane-strategije-Mestne-obcine-Ljubljana-2014-2030-kor.pdf> (citirano: 21. 9. 2023).

- Mestna občina Ljubljana, 2020. Strategija razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2020–2023 z usmeritvami do leta 2027. URL: <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Strategija-razvoja-kulture-v-Mestni-obcini-Ljubljana-2020-2023-z-usmeritvami-do-lesta-2027.pdf> (citirano: 21. 9. 2023).
- Mestna občina Ljubljana, 2023a. Projekt Center Rog. URL: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/kultura-v-ljubljani/projekt-center-rog/> (citirano 14. 10. 2023).
- Mestna občina Ljubljana, 2023b. Projekt ureditve Galerije Cukrarna. URL: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/kultura-v-ljubljani/projekt-ureditve-galerije-cukrarna/> (citirano 14. 10. 2023).
- Mestna občina Maribor, 2017. Izvedbeni načrt trajnostne urbane strategije Mestne občine Maribor. Maribor.
- Mestna občina Maribor, 2022. Strategija razvoja kulture v Mestni občini Maribor v obdobju 2022–2026. Maribor.
- Mestna občina Nova Gorica, 2019. Lokalni program za kulturo v Mestni občini Nova Gorica 2019–2023. Nova Gorica.
- Mestna občina Nova Gorica, 2022. Trajnostna urbana strategija. Nova Gorica do leta 2030. Nova Gorica.
- Ministrstvo za okolje in prostor, 2015. Smernice za pripravo trajnostnih urbanih strategij – TUS URL: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Urbani-razvoj/7ab5def04d/Smernice_za_pripravo_TUS.pdf (citirano 7. 9. 2023).
- Montalto, V., Tacao Moura, J. C., Langedijk, S., Saisana, M., 2019. Culture counts: An empirical approach to measure the cultural and creative vitality of European cities. *Cities*, 89, str. 167–185. DOI: 10.1016/j.cities.2019.01.014.
- Nedučina, D., Krklješa, M., Gajić, Z., 2019. Post-socialist context of culture-led urban regeneration – Case study of a street in Novi Sad, Serbia. *Cities*, 85, str. 72–82. DOI: 10.1016/j.cities.2018.11.024.
- Očekrl, P., 2016. Družbeno-prostorski vplivi Evropske prestolnice kulture na Maribor. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pavel, S., Jucu, I. S., 2020. Urban transformation and cultural evolution of post-socialist European cities. The case of Timisoara (Romania): From »Little Vienna« urban icon to European Capital of culture (ECOC 2012). *City, Culture and Society*, 20, 2. DOI: 10.1016/j.ccs.2019.100296.
- Plaza, B., 2000. Guggenheim museum's effectiveness to attract tourism. *Annals of Tourism Research*, 27, 4, str. 1055–1058. DOI: 10.1016/S0160-7383(99)00131-0.
- Pratt, A. C., 2010. Creative cities: Tensions within and between social, cultural and economic development. A critical reading of the UK experience. *City, Culture and Society*, 1, 1, str. 13–20. DOI: 10.1016/j.ccs.2010.04.001.
- Raevskikh, E., 2018. Anticipating »Bilbao effect«: Transformations of the city of Arles before the opening of the Luma Foundation. *Cities*, 83, str. 92–107. DOI: 10.1016/j.cities.2018.06.012.

- Richards, G., Wilson J., 2004. The impact of cultural events on city image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001. *Urban Studies*, 41, 10, str. 1931–1951. DOI: 10.1080/0042098042000256323.
- Roglab, 2023. Center Rog – Razvoj javnega kreativnega stičišča v središču Ljubljane. URL: <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Brosura-Center-Rog-2024.pdf> (citirano 21. 9. 2023).
- Turizem Ljubljana, 2022. Strateške smernice kulturnega turizma in prireditve v Ljubljani 2022–2027. Ljubljana.
- Uršič, M., 2008. Ali mestni zrak še osvobaja? Vpliv prometa in potrošnje na spreminjanje vloge odprtih javnih prostorov. V: Simoneti, M., Marinček, P. (ur.). *Odprt javni prostor. Zbornik predavanj in prispevkov ob mednarodni konferenci*. Ljubljana: Društvo krajinskih arhitektov Slovenije, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, str. 83–87.
- Veselinovič, J., Kozorog, M., 2022. European Capital of Culture 2025: A Multidirectional engine of a common city development in Nova Gorica and Gorizia. *Traditiones*, 51, 3, str. 75–97. DOI: 10.3986/Traditio2022510304.

URBAN CULTURAL POLICY AND URBAN REGENERATION: CASE STUDY OF MARIBOR, NOVA GORICA AND LJUBLJANA

Summary

From the 1980s onward urban cultural policy and investments in cultural infrastructure and production are being recognized as one of the most effective ways to promote urban regeneration and urban economic restructuring. Culture led urban regeneration became one of the most important tools in urban regeneration policies, especially in post-industrial cities which were experiencing intense deindustrialization and economic recession. Culture which was for a long time considered as public expenditure became a catalysator of economic development of cities. Culture led urban regeneration was based on development of cultural tourism and creative industry, improved image of the city and quality of life for local population, revitalization of derelict urban areas and gentrification. The concept of creative city became one of the main urban policy instruments. Slovene cities began to use culture as a tool for urban regeneration and revitalization as well. This became very pronounced especially after the implementation of sustainable urban strategies in the framework of Urban Agenda of European Union. Culture, cultural infrastructure, and creative sector are well represented in Sustainable Urban Strategies of Slovene urban municipalities.

The main objective of the paper is to analyze and evaluate the main goals and measures of urban cultural policy as a tool for promoting urban regeneration and sustainable urban development in three selected Slovene cities: Maribor, Nova Gorica and Ljubljana. Based on the analysis of strategic development documents and investments in cultural infrastructure we evaluated the role of culture in urban regeneration and revitalization. The basic method of the research is a comparative analysis of strategic development documents (sustainable urban strategies, strategies of cultural development) and completed investments in cultural infrastructure and their impact on urban regeneration in selected cities. In all studied cities culture has a very important role in urban regeneration and revitalization. Maribor was assigned a title of European capital of Culture in 2012. Despite big expectations, the city didn't succeed to use the status of European Capital of Culture for urban regeneration. But in the last decade the Municipality of Maribor is very active in culture led urban regeneration. The best example is revitalization of western part of old city center (Lent) with investments in cultural infrastructure (cultural quarter Minoriti). Nova Gorica will be together with Italian Gorizia European Capital of Culture in 2025. The city has very ambitious plans to promote urban revitalization of the area around Trg Evrope (Piazza Transalpina) on the border between Slovenia and Italy. The other goal is creation of a single cross-border and multicultural urban area including Nova Gorica and Gorizia. Ljubljana defines itself as a city of culture and cultural heritage. In the last ten years the city carried out very ambitious investments in cultural infrastructure, for example Art Gallery Cukrarna and Creative Center Rog. In this way Ljubljana succeeded to revitalize derelict urban areas in the eastern part of the city center (Tabor, Poljane) and promote the development of cultural tourism and creative industries. We can conclude that all three cities successfully use culture as a catalysator of urban regeneration, mostly in the form of revitalization of derelict urban areas, development of cultural tourism and improved image of the city.